

dîş, s. 114) bunlardan biridir. Bu hadis ilk bakışta gerek sened gerekse metin açısından kusursuz ve sahih görünmekteyse de derinlemesine araştırıldığında babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den çeşitli rivayetleri bulunan Ebû Bürde'nin bu hadisi ondan nakletmediği, Müslim'in *es-Şa-hîh*'inde olduğu gibi Ebû Bürde – Egar el-Müzenî senediyle rivayet ettiği farkedilmiştir (Müslim, "Zikir", 41, 42). Senede Egar el-Müzenî yerine yanlışlıkla Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin zikredildiği ancak rivayetlerin derlenip araştırılmasıyla açığa çıkmış ve hadisin muallel olduğu anlaşılmıştır (*Tecrid Tercemesi*, I, 184-185). Bir rivayetteki illeti ortaya çıkarma işi, hadis ilimlerinin en karışık ve en ince konularından biri olup bunu ancak geniş bir anlayış, güçlü bir hâfıza, râvilerin dereceleri hakkında tam bir bilgi, isnad ve metinlere dair kuvvetli bir meleke sahibi âlimlerin yapması mümkündür (İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar*, s. 89-90).

Bir hadiste illet bulunduğu muhaddislerin tesbit ettiği usul çerçevesinde belli olmaktadır. Bunun için muhaddis ele aldığı hadisin bütün tariklerini bir araya getirir. Her bir râvisini adâlet ve zabt açısından inceler. İsnadlardaki hoca ve talebelerin birbirinden olan rivayetlerini araştırır. Tedlîs ve irsâl yapan râvilerle ihtilâta konu olanları bulup ortaya çıkarır. Semâ ve arz yoluyla alınan rivayetlerle icâze ve münâvele yoluyla alınanları ve bunların edâ sîgalarını gözden geçirir. Râvinin hadisi tek başına rivayet edip etmediğini, kendisinden daha güvenilir râvilere muhalefetinin bulunup bulunmadığını araştırır. Aynı şekilde râvinin vehm, mürsel veya münkati' rivayetleri muttasıl gösterme yahut hadisleri birbirine karıştırma gibi bir kusuru varsa bunu gösterir. Ancak bu çalışmalardan sonra sened veya metninde illet tesbit edilen hadisin muallel olduğu söylenebilir (İbrâhim b. es-Siddîk, I, 50-61).

Hadisi muallel kılan gizli illetler pek çok olup Hâkim en-Nîsâbü'rî bunlardan on tanesini zikretmiştir (*Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîş*, s. 119). Bu tür hadislerde illet genellikle isnadda bulunmakla beraber bazan metinde, bazan hem senede hem metinde görülebilir. İsnaddaki illet hem isnadın hem metnin sıhhatini zedeleyebilir (İbnü's-Salâh, s. 91). Senede illet daha çok râvinin mürsel hadisi mevsûl, mevsûl mürsel, mevkûfu merfû, merfûlu mevkûf olarak rivayet etmesi, iki hadisin senedini birbirine katması, isim, künye ve nisbeleri benzeyen râvileri birbiriyle ka-

rıştırması, sahâbiyi tâbiî, tâbiîyi sahâbi zannetmesi, kendisinden hadis duyduğu sanılan kimseden aslında duymamış olması ile meydana gelir. Metinde illet ise noktalama, yanlış okuma ve harf hatası yapma (tashîf, tahrîf) neticesinde hadis metninin anlamının değişmesi, metinde bulunmayan bir sözün açıklama için metne sokulması, bir hadis metninin başka bir metnin içine yerleştirilmesi vb. konularda hata yapılmasıyla meydana gelir (İbrâhim b. es-Siddîk, I, 62-67).

Birçok güvenilir râvinin hadisinde rastlanabilen illetin tesbiti kişiden kişiye değişmektedir. Hadis ilimleri konusunda derin bilgiye sahip olmama ve hadislerin bütün tariklerini elde edememe gibi sebeplerden dolayı birinin illet saydığı bir hususu bir başka âlim illet kabul etmeyebilir. Ayrıca illetin tesbitinde daha çok ipuçlarına dayanan zann-ı gâlible hareket edildiği ve kesin delillerle ispat edilemediği için verilen hükümlerde ihtilâf olabilmektedir. Bu sebeple, "Bu hadis falan kimse ile ma'lûldür" veya, "Bu hadiste şu illet vardır" şeklinde bir ifade görüldüğü zaman kesin hüküm vermekte acele etmemek gerekir.

Bazı muhaddisler illet ve muallel kelimelerini bilinen anlamları dışında kullanmış, Tirmizî neshe illet demiş (İbnü's-Salâh, s. 93), bazıları râvilerde görülen yalancılık ve dalgınlık gibi cerh sebeplerini illet diye nitelemiş (Ahmed M. Şâkir, s. 71), bir kısmı da irsâl gibi kesin cerh sebebi olmayan kusurları illet olarak isimlendirmiş, sahihin kısımları içinde ma'lûl ve şâz sahihlerden söz edenler bile olmuştur. Nitekim Ebû Ya'lâ el-Halîfî, güvenilir kimselerin muttasıl olarak rivayet ettiği bir hadisin bir râvi tarafından mürsel olarak rivayeti hakkında "sahihun ma'lûlün" ifadesini kullanmıştır (*el-İrşâd*, I, 157, 160, 163). Endülüslü ve Mağribli muhaddislerin çoğu kusuru gizli olsun açık olsun kabul şartlarına muhalif olup irsâl, inkirâ, idâl, tedlîs ve ıztırâb içeren bütün rivayetleri muallel diye adlandırmıştır (İbrâhim b. es-Siddîk, I, 101-104). Ancak İbn Hacer el-Askalânî bu görüşlere katılmamış ve bir hadise muallel denilebilmesi için onda mutlaka gizli bir illetin bulunması gerektiğini söylemiştir (*en-Nüket*, II, 710, 745-746).

Râvinin yanılmasından kaynaklanan bir illetin cerh ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Zira cerh, hadisin isnad veya metninde herkes tarafından kolayca görülebilen bir kusur yüzünden onun zayıf olduğuna hükmetmekten ibarettir. İlet bilinmeden

cerh yapılamaz. Bir hadisin sened veya metninde illetin bulunduğu bilinmediği sürece hadis kusursuz yani sahih kabul edilir. Fakat hatanın ortaya çıkmasından sonra hadis muallel adını alır ve zayıf sayılır.

II. (VIII.) yüzyılın ortalarından itibaren Şu'be b. Haccâc, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Ebû Hâtim ve Dârekutnî gibi âlimler muallel hadise dair eserler kaleme almışlardır (bk. İLELÜ'L-HADİS). Hüseyin b. Muhsin el-Ensârî *el-Beyânü'l-mükemmel fi beyânî's-şâz ve'l-mu'allel* (Delhi 1310; Benâres 1399/1979), Halîl İbrâhim Molla Hâtîr *el-Hadîşü'l-mu'allel* (Cidde 1407/1987) adlı çalışmalarında muallel hadisi usul ilmi açısından incelemişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Zikir", 41, 42; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîş* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin, Haydarâbâd 1935 → Medine - Beyrut 1397/1977, s. 112-119; Ebû Ya'lâ el-Halîfî, *el-İrşâd fi ma'rifeti 'ulemâ'i'l-hadîş* (nşr. M. Saîd b. Ömer İdrîs), Riyad 1409/1989, I, 157, 160, 163; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîş*, s. 89-93; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fi tauzîhi Nuḥbetü'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dîmaşk 1413/1992, s. 89-90; a.mlf., *en-Nüket 'alâ Kitâbi İbni's-Salâh* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, II, 710-771; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, II, 224-236; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Medine 1379/1959, s. 161-169; *Keşfü'z-zunûn*, II, 961; Emir es-San'ânî, *Tavzîhu'l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Medine, ts. (el-Mektebetü's-selefiyye), II, 25-34; Ahmed M. Şâkir, *el-Bâ'îşü'l-haşiş*, Kahire 1377/1958, s. 63-72; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 176-189; Talât Koçyiğit, *Hadis İstihlâkı*, Ankara 1980, s. 139-145, 238-240; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlâkı* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 150-156; Ahmed Ömer Hâşim, *Kavâ'idü uşûli'l-hadîş*, Beyrut 1404/1984, s. 132-137; İbrâhim b. es-Siddîk, *'İlmü 'ileli'l-hadîş*, Mağrib 1415/1995, I, 43-44, 50-61, 62-67, 101-104.

MEHMET EFENDIOĞLU

MUALLİM CEVDET

(1883-1935)

Türk eğitimcisi, arşivci ve tarihçi.

7 Mayıs 1883'te Bolu'da doğdu. Asıl adı Mehmed Cevdet olup soyadı kanunundan sonra İnançalp soyadını almıştır. Babası Mülâzım Mehmed Sâdi Efendi, dedesi bir tekke şeyhi olan Said Efendi'dir. Ailesi Doksanuç Harbi sırasında (1877-1878) Niş'ten göç ederek Bolu'ya yerleşmiştir. Mehmed Cevdet ilk ve orta öğrenimini Bolu ve Kastamonu'da tamamladı.

MUALLİM CEVDET

di, daha sonra İstanbul'a giderek (1901) Dârülfünun Hukuk Mektebi'ne girdi. Babası hastalanınca, öğrencilerine 1 altın lira aylık veren Dârümuallimîn'in edebiyat bölümüne kaydoldu. Aynı zamanda Beyazıt Camii'nde Arapça derslerine devam etti. Babasının vefatı üzerine hukuk öğrenimini üçüncü sınıfta terketmek zorunda kaldı. Dârümuallimîn-i Âliye'den mezun olunca Dârüşşafaka'ya Arapça öğretmeni oldu, ayrıca özel dersler verdi. Bakü İslâm Cemaati'nin davetiyle Azerbaycan'a gitti (1907). Bakü'de kurulmasına ön ayak olduğu Füyûzât adlı öğretmen okulunda müdürlük ve hocalık yaptı. Ağaoğlu Ahmed'in çıkardığı gazetede yazılar yazdı ve konferanslar verdi. Bu faaliyetleriyle Azerbaycan Türkleri'nin uyanışında, din ve fırka çekişmelerinin ortadan kaldırılmasında büyük hizmetleri oldu. Bu arada Rusça öğrendi; Moskova'ya gitti ve ünlü yazar Tolstoy ile görüştü. 1908'de İstanbul'a öğretmenlik görevine döndü. Ancak öğrenmeye olan aşkı onu bu defa Avrupa'ya sevketti. Kendi imkânlarıyla gittiği Cenevre'de üniversitenin pedagoji bölümünde çocuk terbiyesi derslerine katıldı (1909). Ardından dört ay kalacağı Paris'e geçti. Collège de France'ta pedagoji, tarih ve felsefe konularında verilen ders ve konferansları, bu arada sosyolog Emile Durkheim'in konferanslarını takip etti. Bilhassa Henry Bergson'un derslerinden faydalandı. 1910 yılı sonlarına doğru İstanbul'a döndü. Dârümuallimîn'de fenn-i terbiye, sarf ve nahiv, ma'lûmat-ı medeniyye ve içtimâiyye dersleri verdi. 1910-1931 yılları arasında İstanbul'da çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Muallim Cevdet olarak şöhret bulması bu yıllardaki görevinden dolaydır.

1931'de sağlığının bozulması yüzünden öğretmenlikten ayrıldı. Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafla Bulgaristan'a satılan arşiv belgeleri konusunu gündeme getirince İcra Vekilleri Heyeti kararıyla onun başkanlığında yeni bir evrak tasnif heyeti oluşturuldu. Fakat Muallim Cevdet hastalığının artması üzerine 15 Nisan 1935'te bu görevinden istifa etti. Bir ara İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Heyeti reisliğini yürüttü. Ayrıca Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan kitap, harita ve krokileri inceleyen bir komisyonda görev alırsa da hastalığı görevlerini yapmasına engel oldu. 3 Aralık 1935'te vefat etti, vasiyeti gereği Edirnekapi Mezarlığı'nda Babanzâde Ahmed Namî'nin yanına defnedildi. Ölümü için Ahmet Remzi Akyürek, "Bir mübeşşir geldi

târîhin dedi / Etti Cevdet Cennet-i Mevâ'yi câ" beytini tarih düşürmüştür. 1970 yılında çevre yolunun açılması sırasında Süheyl Ünver, kabrinin Edirnekapi Şehitliği'ne naklini gerçekleştirmiştir. Muallim Cevdet dürüst kişiliği, ahlâkı ve fikirlerindeki istikrarıyla aydınlar çevresinde iz bırakmıştır.

Muallim Cevdet'in yetişmesinde babasının önemli rolü olmuştur. Kastamonu İdadîsi'nde hocalarından İsmâil Mâhir Efendi tasavvuf ve felsefe gibi farklı alanlara ilgisini çekti. Üzerinde etkili olan hocaları arasında Dağıstanlı Hâlis Efendi, Hakkı Paşa, Mehmed Esad Efendi ile Fransızca hocası Mehmed Galib Bey bulunmaktadır. Tarih çalışmalarında Ahmed Tevhid Bey'den çok istifade etmiştir. Doğu-Batı dengesini kurabilmesini İkdamcı Ahmed Cevdet'in makalelerine borçludur. Bununla beraber Muallim Cevdet öğrenme arzusu ve çalışkanlığıyla kendini geliştiren nâdir kişilerden biridir. Zamanın aydın çevrelerinde bilgi birikimi sayesinde herkesin dikkatini çekmiş ve entelektüel bir grubun liderliğini yapmıştır. Özellikle Abdülaziz Mecdi Efendi'nin tasavvufi sohbetlerini şahsî incelemeleriyle birleştirip İslâm dini ve kültürünün samimi bir müdafii olmuştur. *Askerî Din Dersleri* adlı eseriyle, Abdullah Cevdet'in *İctihad*'da çıkan İslâm karşıtı iddialarına ve Sadreddin Celâl'in (Antel) okullardan din derslerinin kaldırılmasına ilişkin sözlerine verdiği cevaplar bunun bir delilidir. Aynı zamanda Batı düşüncesinin büyük ustalarını tanıyan Muallim Cevdet, 1910'dan beri takip ettiği filozof John Dewey'in Türk hükûmetine verdiği raporu en esaslı şekilde eleştiren kişidir.

Cumhuriyet'le birlikte Türkiye'de tarihî belgelerin bir değer taşıdığı bilincinin ortaya çıkmasında Muallim Cevdet'in yazıları ve konferansları ile büyük hizmetleri olmuş, bu sebeple Türk arşivciliğinin kurucusu sayılmıştır. Cevdet Paşa Kütüp-

Muallim Cevdet

Muallim Cevdet'in Edirnekapi Şehitliği'ndeki mezarı

hanesi belgeleri başta olmak üzere Aya-sofya, Defterhâne, Evkaf, Maliye, Meşihat, Bahriye, Tophane, Adliye belgeleri, Maarif Vekâleti evrak ve defterleriyle başveکہlet ve Hariciye belgeleri onun elinden geçmiştir. Bugün Osmanlı Arşivi'nde "Cevdet Tasnifi" diye anılan bu düzenlemede on yedi konu başlığı altında 960-1322 (1553-1904) yıllarına ait 216.572 belge yer alır (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 396-397). Muallim Cevdet'in gayretleri sonucunda bütün arşiv belgeleri 1935'te hükûmetin çıkardığı bir nizamnâme ile koruma altına alınmıştır. Ayrıca kütüphaneler için fihristlerin hazırlanmasında hizmetleri görülmüştür. Muallim Cevdet 970'i yazma olan toplam 8753 cilt kitabı, çeşitli tarihî belge, yazı ve levha ile notlarını içeren birçok defter ve zarfı vakfetmiştir. Onun ölümünden sonra notlarından bazıları Süheyl Ünver tarafından hazırlanan defter ve dosyalarla yok olmaktan kurtarılmıştır.

Eserleri. 1. *Zamanımızda Usûl-i İnşâ ve Muhâbere* (İstanbul 1341). Sade ve açık bir üslûpla mektup, arzuhal, ilmühâber vb. yazmayı göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. 2. *Şark İlyadası Şâhnâme* (İstanbul 1928). Maarif Vekâleti'nin liseler için dünya edebiyatı şaheserlerinden bazı örnekler yayımlama projesi kapsamında Cevdet Bey'e de İran şairi Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinin tercümesi verilmişti. Firdevsî ve eseri hakkındaki bir mukaddimeden sonra *Şâhnâme*'nin bir özetinin ve bazı destanların tercümesinin yer aldığı eser, yayımından kısa bir süre sonra harf inkılâbı gerçekleştirildiğinden liselerde okutulamamıştır. 3. *Askerî Din Dersleri* (İstanbul 1928). 4. *Spor Ruhu* (1928). İngilizce'den çevrilen bu derlemede müellifin "Eski Türkler'de Spor Terbiyesi" başlıklı bir yazısı bulunmaktadır. 5. *Zeyl 'alâ faşli'l-aḥiyyeti'l-fityâni't-Türkiyye fi Kitâbi'r-Rihle li'bnî Battûta* (İstanbul 1351/1932). İbn Battûta'nın seyahatnâmesinin Ahîlik'le ilgili kısmına hazırladığı Arapça zeyildir. 6. Mü-

derris Ahmed Naim (İstanbul 1935). 7. *Tarihî Sözlük*. Ancak altı forması basılan eser müellifin vefatından dolayı tamamlanamamıştır. Osman Nuri Ergin basılan kısımları Muallim Cevdet'le ilgili kitabına eklemiştir. Muallim Cevdet'in dil, mitoloji, terbiye, millî tarih ve biyografî konularında yetmiş beş makalesi yayımlanmıştır (makalelerinin bir listesi için bk. Ergin, s. 342-348). Onun Türk kültür dünyasına en büyük katkısı İstanbul Belediyesi'ne bağışladığı, bugün Taksim'de Atatürk Kitaplığı'nda korunan arşiv ve kitaplarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Süheyl Ünver, "Kırkambar", Süleymaniye Ktp., Defter, nr. 251; a.mlf., "Elyazılarımname", Süleymaniye Ktp., Defter, nr. 153; a.mlf., "M. Cevdet", Türk Tarih Kurumu Dr. A. S. Ünver Arşivi, Dosya nr. 224; a.mlf., "M. Cevdet Deryasından Damlalar", Defter (Gülbün Mesara Arşivi); a.mlf., "Cevdet Arşivi", Süleymaniye Ktp., Defter, nr. 147, 791; a.mlf., "M. Cevdet Notları", Süleymaniye Ktp., Defter, nr. 224, 231, 232; a.mlf., "Mehmed Cevdet", Süleymaniye Ktp., Defter, nr. 297; a.mlf., "Muallim Cevdet Hayatı ve Eserleri (1883-1935)", *Kitap ve Kitapçılık*, sy. 1, İstanbul 1936, s. 18-20; a.mlf., "Muallim M. Cevdet Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi", *Cumhuriyet*, İstanbul 11 Kasım 1937; a.mlf., "Türk Tıp Tarihi Hakkında M. Cevdet'in Bibliyografyası" (Osman Nuri Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi* içinde), İstanbul 1937, s. 625-664; Osman Nuri Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul 1937; Gövsâ, *Türk Meşhurları*, s. 85; Zeki Velidî Togan, *Hatıralar*, İstanbul 1969, s. 603-606; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (haz. Yusuf İhsan Genç v.dğr.), Ankara 1992, s. 396-397; *Bulgaristan'a Satılan Evrak ve Cumhuriyet Dönemi Arşiv Çalışmaları* (haz. Mehmet Torunlar – Erol Çelik), Ankara 1993; Ahmed Güner Sayar, A. Süheyl Ünver: *Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, İstanbul 1994, s. 160-166; Neşet Çağatay, *Güncel Konular Üzerine Makaleler*, Ankara 1994, s. 261-276; İsmail Yağcı, "Bulgaristan'a Satılan Osmanlı Arşivleri", *Türkiye*, İstanbul 16 Şubat 1997; A[dnan] Ö[tügen], "Muallim M. Cevdet'in Yazmaların Tasnifi Hakkında Mühim Bir Raporu", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, III/2, Ankara 1995, s. 185-199; Mahmut Şakiroğlu, "Ölümünün 50. Yılında M. Cevdet İnançalp", *TT*, sy. 23 (1985), s. 21-23; Seyhan Büyükcoşkun, "Muallim Cevdet'in Evrakları Arasında", *Dergâh*, sy. 49, İstanbul 1994, s. 11, 22; a.mlf., "Muallim M. Cevdet'in Arşive ve Arşivcilğe Hizmetleri", *Dîvân İlmî Araştırmalar*, sy. 3, İstanbul 1997, s. 203-211; Dursun Gürlek, "Biricik Kitap Kurdu Muallim Cevdet", *Kültür Dünyası*, sy. 10, İstanbul 1998, s. 61-63; Bayram Üreklî – Doğan Yörük, "Muallim Mehmet Cevdet İnançalp'in Feridun Nafiz Uzluk'a Gönderdiği Bazı Mektuplar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 9, Konya 2003, s. 357-396; Rekin Ertem, "İnançalp, M. Cevdet (Muallim)", *TDEA*, IV, 386-388; "İnançalp, Mehmed Cevdet", *DBİst.A*, IV, 169-170.

AHMET GÜNER SAYAR

MUALLİM-i EVVEL

(bk. ARİSTO).

MUALLİM NÂCİ

(1849-1893)

Şair; tenkit, lugat ve edebiyat tarihi çalışmalarıyla tanınan müellif.

İstanbul'da Saraçhanebaşı'nda doğdu. Asıl adı Ömer'dir. Babası saraç ustası Ali Bey, annesi, Atpazarı'nda bir memurun yanında evlâtlık olarak büyütülmüş, Varnalı bir muhacir ailesinin kızı olan Fatma Zehrâ Hanım'dır. İlk öğrenimine Fatih'teki Fezziye Mektebi'nde başladı. Yedi yaşında iken babası vefat edince annesi ve ağabeyi ile birlikte Varna'ya dayısının yanına yerleşti. Varna'da mahalle mektebinde sülüs yazıyı öğrendi. Hat muallimi Abdülhalim Efendi'nin kendisine verdiği Hülûsi mahlasıyla bazı sülüs levhalar ve bir mushaf yazdı. Bu sırada Arapça ve Farsça dersleri aldı. Varna'da rüşdiye mektebi açılıp Abdülhalim Efendi buraya muallim tayin edilince o da ikinci muallimliğe getirildi (1867). O günlerde okuduğu Giritli Aziz Ali Efendi'nin *Muhayyelât*'ındaki bir hikâyenin kahramanının adı olan Nâci'yi kendisine mahlas seçti. Bu arada telhis ve aruz dersleri aldı, bazı şiir denemeleri yaptı; Fransızca öğrenmeye başladı. Rusçuk'ta yayımlanan *Tuna* gazetesine gönderdiği şiir ve makaleleri okuyucular tarafından beğenildi.

Muallim Nâci'nin hayatı Kürt Said Paşa'nın 1876'da Varna'ya mutasarrıf olmasıyla değişti. Said Paşa onu yanına hususi kâtip olarak aldı. Paşa ile birlikte önce Tulçı'ya giden Nâci, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması üzerine onunla beraber İstanbul'a geçti. Said Paşa Yenişehirfeneri'ne tayin edilince Nâci'yi de beraberinde götürdü. Burada Yenişehirli Av-

ni Bey ile tanıştı. İstanbul'a döndüğünde Anadolu müfettişi Said Paşa ile birlikte Halep, Diyarbakır, Ma'mûretülaziz (Elazığ), Sivas, Erzurum, Trabzon ve çevresinde dokuz ay kadar dolaştı. Said Paşa'nın Cezâyir-i Bahr-i Sefid valiliğine tayini üzerine Mektûbî Kalemi mümeyyizi olarak Sakız adasına gitti (Haziran 1881). Burada iken *Tercümân-ı Hakikat* gazetesine gönderdiği "Kuzu", "Şâm-ı Garîbân" ve "Nusaybin Civarında Bir Vadi" gibi şiirleri, onun edebî şahsiyetinin teşekkül etmeye başladığını gösteren başarılı ilk örneklerdir. Bir müddet sonra İstanbul'a döndü ve Ahmed Midhat Efendi'nin isteği üzerine *Tercümân-ı Hakikat*'in edebî sütununu yönetmeye başladı (Ocak 1883). Gazetede yazdığı şiirler ve Fransızca'dan yaptığı çeviriler kendisini kısa zamanda şöhrete kavuşturdu. Hersekli Ârif Hikmet Bey, Kâzım Paşa gibi şairlerin onun gazellerine nazîre söylemesi şöhretinin belli bir çevrede yayılmasını sağladı.

Nâci'nin *Tercümân-ı Hakikat*'te sık sık çıkan eski tarz gazelleri divan şiirine bağlı bir zümreyi hareket geçirdi. Daha ziyade genç şairlerin bu gazellere yazdığı yüzlerce nazîre ve tahmîs kısa sürede gazete sütunlarını eski edebiyat taraftarlarının merkezi haline getirdi; *Tercümân-ı Hakikat* sütunları aşk, şarap ve meyhaneye konulu manzumelerle dolmaya başladı. Bu sırada Nâci kendi şiirlerine de Mes'ûd-ı Harâbâtî mahlasıyla nazîre yazmaya başlayınca yeni edebiyat taraftarı çevrenin tahrikiyle Ahmed Midhat Efendi önce Recâizâde Mahmud Ekrem'in *Zemzeme* (III) mukaddimesini gazetesinde neşretti; arkasından yine onun "Mülâhaza-i Gayr-i Edîbâne" adlı makalesini yayımlaması üzerine Muallim Nâci arkadaşlarıyla beraber gazeteyi terketti (29 Ağustos 1885). Kısa bir süre sonra Şeyh Vasfî, Necib Nâdir ve Abdülkerim Sâbit ile beraber *İmdâdü'l-midâd* mecmuasını kurdu, aleyhinde yazanlara da *Tarîk* (24 Eylül 1885) gazetesi vasıtasıyla cevap verdi. 26 Ekim 1885 tarihinden itibaren *Saadet* ve *Mürüvvet* gazetelerinde çalışmaya başlayan Nâci bir ara Selânikli Tefvîk'le birlikte *Teâvün-i Aklâm* mecmuasını çıkardı (1886). 1887'de Mekteb-i Sultânî, Mekteb-i Mülkiyye ve Mekteb-i Hukuk'ta edebiyat ve 1888'de Mekteb-i Edeb'de Farsça dersleri verdi. Muallim Nâci *Saadet* gazetesinde çalışırken Recâizâde Mahmud Ekrem ile aralarında edebiyat tarihlerine geçen meşhur tartışma cereyan etmiştir. Nâci, *Zemzeme* mukaddimesinde ve *Takdîr-i Elhân*'da şiir anla-

Muallim Nâci

